

MARKETING

ILMIY, AMALIY VA OMMABOP JURNAL

MARKETING
INNOVATSIYA
BRENDING
SAVDO
RAQAMLI
TADQIQOT
BIZNES

№5 - SON

2025-YIL, MAY

9710 xalqaro daraja

№240874

ISSN: 3060-4621

OPEN ACCESS

JURNALNING MAQSADI

Tadbirkorlik-biznes faoliyatini tashkil etishning marketing asoslarini, yo'nalishlari, echimlari, vositalarini yaratish va rivojlantirish

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR

TEL: (97) 783-84-64

VEB-SAYT

www.marketingjournal.uz

ELEKTRON POCHTA:

info@marketingjournal.uz

TELEGRAM BOT:

[@marketinjournalbot](https://t.me/marketinjournalbot)

TELEGRAM KANAL:

<https://t.me/tdiumarketingjournal>

MUASSIS

“Tadbirkor va ishbilarmon” MCHJ

JURNALNING ILMIYLIGI

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining **2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

INDEKSATSIYA

BOSH MUHARRIR

Xakimov Ziyodulla Axmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Yusupov Muxamadamin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor;

TAHRIR HAY'ATI:

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori;

Ergashxodjayeva Shaxnoza Djasurovna, i.f.d., prof., TDIU Marketing kafedrasini mudiri;

Soliyev Axmadjon Soliyevich, i.f.d., NaMTI Marketing kafedrasini professori;

Ikramov Murad Akramovich, i.f.d., TDIU Marketing kafedrasini professori;

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich, i.f.d., prof., TDIU Iqtisodiy xavfsizlik kafedrasini mudiri, Xalqaro statistika instituti kengashi doimiy a'zosi;

Zarova Elena Viktorovna, i.f.d., G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti professori, Xalqaro statistika instituti kengashi doimiy a'zosi

Akramov Tohir Abdurahmonovich, i.f.d., TDIU Marketing kafedrasini professori;

Ostonaqulova Gulsaraxon Muhammadyoqub qizi, i.f.d., TDIU Marketing kafedrasini professori;

Samadov Asqarjon Mishomovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori;

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxo'ja qizi, i.f.n., dots., TDIU Kengash kotibi;

Sobirov Azizbek Avazbekovich, PhD., TDIU Marketing kafedrasini dotsenti;

Sadikov Shoxrux Shuxratovich, PhD, dots., TIU Departament boshlig'i;

Musyeva Shoirazimovna, i.f.n., SamISI Marketing kafedrasini professori;

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li, PhD., TDIU Marketing kafedrasini dotsenti;

Djurabayev Otabek Djurabayevich, i.f.d., TDIU Innovatsion menejment kafedrasini dotsenti;

Karimova Shirin Zoxid qizi, PhD, TDIU Axborot texnologiyalari kafedrasini katta o'qituvchisi;

Mullabayev Baxtiyarjon Bulturbaevich, DSc., Namangan muhandislik-qurilish instituti dotsenti;

Fayzullayev Javlonbek Sultonovich, DSc., TDIU, Yashil iqtisodiyot kafedrasini dotsenti;

Aliyev Yashnarjon Egamberdiyevich, DSc., TDIU, "Iqtisodiy va moliyaviy xavfsizlik" kafedrasini professori

Bobojonov Azizjon Babaxanovich, DSc, TDIU, "Raqamli iqtisodiyot" kafedrasini dotsenti

Allayarov Shamsiddin Amanullayevich, DSc, prof., TDIU, "Savdo ishi" kafedrasini mudiri

Jumaev Olimjon Sadulloevich, DSc, Raqobat siyosati va iste'molchilar huquqlari tadqiqotlari markazi direktori

Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich, PhD., TDIU Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari fakulteti dekan muovini

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., Alfraganus universiteti "Menejment va marketing" kafedrasini mudiri

Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, TDIU biznes boshqaruvi va logistika kafedrasini professori

Nazarova Ra'no Rustamovna, TDIU "Yashil" iqtisodiyot kafedrasini mudiri, Iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Usmonov Bunyod Aktam o'g'li, PhD, TDIU Moliyaviy tahlil kafedrasini v.b.dotsenti;

Dehqonov Burxon Rustamovich, PhD., TDIU Ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etish bo'limi bosh mutaxassisi;

Turobova Hulkar Rustamovna, PhD., BuxDU, Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrasini dotsenti;

Elektron nashr 582 sahifa. E'lon qilishga 2025-yil 31-mayda ruxsat etildi

MUNDARIJA

ASSESSMENT OF E-COMMERCE'S ROLE IN ECONOMIC DEVELOPMENT	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, Karimova Shirin Zoxid qizi, Sodiqova Dilafruz Zoxid qizi	
BIG DATA И АНАЛИТИКА ДЛЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МОНИТОРИНГА	26
Маликов Шохрух Шокирович	
PAXTA-TO‘QIMACHILIK KLASSTERLARIDA ISHLAB CHIQARISH ZAHIRALARINI BOSHQARISHDA USTUVOR ILMIY YONDASHUVLAR VA INNOVATSIYALAR	36
Nurimbetov Ravshan Ibragimovich	
IQTISODIY XAVFSIZLIK VA “YASHIL” IQTISODIYOT UYG‘UNLIGIDA “YASHIL” EKSPORT MODELINI JORIY ETISHNING ISTIQBOLLARI	46
Muratova Shohista Nimatullayevna	
QISHLOQ VA SHAHARLARDA ZAMONAVIY SAVDO SHAHOBCHALARINI RIVOJLANISHI VA ULARDA XIZMAT KO‘RSATISH MADANIYATINI OSHIRISHDA MARKETING TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	55
Soliyeva Gulbahor Axmadjanovna	
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО ОБМЕНА МЕЖДУ УЗБЕКИСТАНОМ И КИТАЕМ	62
Мухитдинов Алим Изатуллаевич, Халилова Нодира Абдухамид кизи	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA STRATEGIK MENEJMENT YONDASHUVLARIDAN FOYDALANISHNING IJTIMOY-IQTISODIY MEXANIZMLARI	77
Saidqulova Firuza Farmonovna	
TO‘QIMACHILIK SANOATIDA EKSPORT MARKETINGI SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI	84
Bazarova Fayyoza Tuxtamurodovna	
IQTISODIY BARQARORLIKNI TA‘MINLASHDA INNOVATSION MENEJMENTNI O‘RNI	91
Ismailov Dilshod Anvarjonovich, Akramova Aziza Abduvohidovna	
MARKETINGDA SUN‘IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI VA TAHDIDLARI	102
Jo‘rabayev Ibragim	
O‘ZBEKISTONDA ELEKTRON TIJORATNING RIVOJLANISHI VA UNING AHAMIYATI	109
Jo‘rayeva Gulzira Ilhomjon qizi	
NAMANGAN VILOYATIDA XIZMATLAR BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION MARKETING STRATEGIYASINI ISHLAB CHIQISH	116
Karimjanova Ra‘noxon Maxmudovna	

SANOAT KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH SALOXITIDAN FOYDALANISH TAHLILI	124
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ixomovna, Usmanov Shaxzod Shoxruxovich	
SANOAT KORXONALARIDA KAPITAL MABLAG‘LARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI	135
Muxtarov Maxmudjon Marifovich	
РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ТРАНСФОРМАЦИИ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ	142
Солиева Гулбахор Ахмаджановна	
LOYIHA BOSHQARUVIDA QO‘LLANILADIGAN USULLARNING TURLARI VA TAVSIFI.....	150
Po‘latov Shahron Axmedovich	
O‘ZBEKISTON HUDUDLARIDA BIOMAHSULOTLAR YETISHTIRISHNING HOLATI VA IQTISODIY SALOHİYATI.....	162
Soliyev Damirjon Nurmatovich	
INNOVATSION IQTISODIYOT SHAROITIDA AHOLI DAROMADLARINI DIVERSIFIKATSIYALASH OMILLARI.....	168
Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich, Baxtiyorov Barhayotjon Azizjon o‘g‘li	
ПОВЕДЕНЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФИНАНСОВОГО ПОВЕДЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА: ЭМПИРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОНТЕКСТ	174
Захарова Ирина Борисовна, Непейвода Андрей Николаевич	
“AN IN-DEPTH ANALYSIS OF CRITERIA FOR EVALUATING THE BUSINESS STABILITY OF INDUSTRIAL AND ENERGY ENTERPRISES: A COMPREHENSIVE CASE STUDY OF JV UZCHASYS’ LLC”	182
Mahsudov Muzaffar Ikromjon ugli	
QORAQALPOG‘ISTONDA MEHMONXONA XO‘JALIGINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI.....	188
Uralova Matlyuba	
O‘ZBEKISTON QURILISH SANOATIDAGI IQTISODIY ISLOHOTLAR: HOLAT VA RIVOJLANISH STRATEGIYALARI.....	194
Saidov Mash‘al Samadovich, Karimov Inomjon Ortikbaevich	
DIGITAL MARKETING FOR THE GREEN ECONOMY: TRENDS AND INNOVATIONS	206
Salayeva Quvonchoy Rustam qizi	
BLOKCHAYN TEXNOLOGIYASI ASOSIDA QIYMAT YARATISH RAQAMLI ZANJIRLARINI SHAKLLANTIRISH	214
Samadov Sevinchbek Dusbobo o‘g‘li	
MOSLASHUVCHAN (AGILE) VA YASHIL MENEJMENTNI RIVOJLANTIRISHNI ILMIY-NAZARIY JIHATLARI.....	224
Umarov Bexzod Batirovich	

MINTAQA XIZMAT KO'RSATISH TARMOQLARIDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI.....	232
Masharipova Manzura Alimbayevna	
TELEVIZYON REKLAMALARIDA RATSIONAL JOZIBADORLIK ELEMENTLARIDAN FOYDALANISH.....	239
Safarov Alisher Yunusaliyevich	
RAQAMLI MARKETING VOSITALARIDAN B2B BOZORIDA FOYDALANISH SAMARADORLIGI.....	250
Samadov Askarjon Nishonovich, Shovdirov Toxirmalik Nafasovich	
MENEJMENT FANIDA BOSHQARUV MODELLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI.....	262
Toshimov Azizbek Hakimovich	
OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARI BREND QIYMATINI YARATISHNING KONSEPTUAL JIHATLARI	270
Xodjiyev Ibroxim Ikramovich	
XORIJIY INVESTITSİYALAR OQIMLARINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI VA YONDASHUVLARI	278
Nasritdinova Gulchexra Abdurashitovna	
TIJORAT BANKLARI AKTIVLARINI HIMOYALASHDA RISKLARNI BOSHQARISH YO'LLARI	288
Absamatov Anvar Ergashevich	
TIJORAT BANKLARIDA DIVIDENT SIYOSATINING NAZARIY ASOSLARI.....	296
Aliyev G'ulomnozir Maxamatjonovich	
O'ZBEKISTON METEOROLOGIYA XIZMATIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA BIG DATA TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISH ISTIQBOLLARI	304
Anvarova Muqaddas Mahammadjanovna, Abduganiyeva Mavjuda Asattulayevna	
O'ZBEKISTONDA ISLOM MOLİYAVIY XIZMATLARIDAN FOYDALANISHNI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI	311
Babamatov Tolib Hakimovich	
FERMER XO'JALIKLARIDA MARKETING STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISH VA RAQOBATDOSHLIKNI OSHIRISH OMILLARI	318
Baxtiyor Negmatovich Navruz-zoda, Nazarova Gulruh Umarjonovna	
FARMASEVTIKA MAHSULOTLARI BOZORIDA KOMPANIYANING MIJOZLAR BILAN MUNOSABATLARINI O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	326
Bobojonov Baxrombek Ruzimovich	
MAHALLIY VA XORIJIY TURISTLAR UCHUN O'ZBEKISTONDA ALTERNATIV TURIZM TURLARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI.....	334
Egamnazarov Khusniddin	
IMPROVING THE EFFICIENCY OF IMPLEMENTING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS.....	347
Shoakhmedova Nozima Khairullaevna, Yusupova Dilbar Mirabidovna	

QISHLOQ XO‘JALIGI BUXGALTERIYASIDA BIOLOGIK AKTIVLARLARNI TAN OLISH MEZONLARI VA UNING KLASSIFIKATSIYASI.....	353
Tursunkulova Gulchiroy Burxonovna	
TIJORAT BANKLARI VALYUTA OPERATSIYALARI VA ULARNING TASNIFLANISHI	362
Yusupov Aziz Shuhratovich	
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ УПРАВЛЕНИЯ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИМИ ОТХОДАМИ В СИСТЕМЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ И САНИТАРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ.....	369
Мажидова Фарангиз Фуркатзода	
RAQAMLI CRM TEXNOLOGIYALARINING XORIJIY AMALIYOTI VA O‘ZBEKISTON BIZNES MUHITIDA QO‘LLASH ISTIQBOLLARI	380
Mirziyodova Gulnozaxon Ayubxon qizi	
COST OF CAPITAL. AS A CASE OF UZBEKISTAN COMPANY	391
Khurshid Khudoykulov	
QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA STRATEGIK BOSHQARUVNING NAZARIY ASOSLARI.....	399
Musaxonov Rustam Musaxon o‘g‘li	
KORXONA MAHSULOTLARI ELEKTRON SAVDOSINI BOSHQARISH STRUKTURASI	406
Tuychiyev Shavkatjon Shokirali o‘g‘li, O‘ktamov Xamidillo Xabibillo o‘g‘li	
O‘ZBEKISTONDA DAVLAT BOSHQARUVLARINI RAQAMLIGA O‘TKAZISH: TAJRIBASI VA ISTIQLABLARI.	414
Yusupova Dilbar Mirabidovna	
ELEKTRON TIJORATDA MIJOZGA YO‘NALTIRILGAN MARKETING STRATEGIYALARI	419
Maxmudov Tohirjon Olimjonovich	
INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH VA KREATIVLIK QOBILIYATLARINI RAG‘BATLANTIRISH: JAHON TAJRIBASI TAHLILI	429
Hulkar Turobova, Shahlo Musulmonova	
TAX DISCIPLINE AND ITS INFLUENCE ON FINANCIAL SECURITY	441
Shamsiddin Allayarov Amanullaevich	
TIKUV-TRIKOTAJ KORXONALARDA STRATEGIK MENEJMENTNING SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING SKORING TIZIMI	450
Mamatraimov Islom Mamanazarovich	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ВЫСШИМИ УЧЕБНЫМИ ЗАВЕДЕНИЯМИ	460
Бадалова Лола Борисовна	
ЭФФЕКТИВНОСТЬ МАРКЕТИНГА В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ СТОИМОСТЬЮ КОМПАНИИ	468
Уралов Акбарали Бабаназарович	
STAGES OF FOOD BRAND FORMATION IN THE FOOD MARKET	478
Eshmatov Sanjar Azimkulovich	

ONLAYN SAVDO MAYDONCHALARIDA TOVARLAR SAVDOSINI OSHIRISHDA MARKETING STRATEGIYALARINI SAMARALI QO‘LLASH USULLARI	489
Baxromov Xudoyor Xabibullo o‘g‘li	
ULGURJI SAVDODA MARKETING LOGISTIKASINI RIVOJLANTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI.....	497
Xolmamatov Diyor Haqberdiyevich	
MOLIYAVIY XAVFSIZLIK SOHASIDA XALQARO HAMKORLIK VA UNING SAMARADORLIGI.....	511
Axmedov Bexzod Shuxratovich	
MAMLAKATDA RAQAMLI XIZMATLARNI RIVOJLANISHI VA UNING HUQUQIY VA IJTIMOY-IQTISODIY ASOSLARI	518
Xakimdjanova Dildora Kamilevna	
XIZMAT KO‘RSATISH KORXONALARIDA YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISH JARAYONIDA MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	529
Narzullayeva Ozoda Qahramon qizi	
MADANIYAT SOHASI MUASSASALARINI AUDITDAN O‘TKAZISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	535
Annayev Abdurasul Abdurashidovich	
INNOVATSION RIVOJLANISH VA RAQAMLI IQTISODIYOT: ZAMONAVIY TENDENSIYALAR VA ISTIQBOLLAR	541
Fayzullayev Jonibek Mambetsaliy o‘g‘li, Ollayorov Behruzbek Sardor o‘g‘li	
MAMLAKATIMIZDA INVESTITSION JOZIBADORLIGI YUQORI BO‘LGAN HUDUDLARDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH TENDENSIYALARI	547
Astanov Sherzod Rustamovich	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA BOSHQARUV QARORLARINI TAKOMILLASHTIRISHDA QIYMATGA ASOSLANGAN BUDJETLASHTIRISH TIZIMINI TASHKIL ETISH	556
Sobirov Shoyadbek Kurbonaliyevich	
MILLIY TRANSPORT-LOGISTIKA TIZIMINI RAQOBATBARDOSH QILISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA STRATEGIYALAR	564
Rixsiboyev Nozimbek Abdurasul o‘g‘li	
MINTAQA IQTISODIY TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	571
Mamadjanova Tuyg‘unoy Axmadjanovna	

MINTAQA IQTISODIY TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI

Mamadjanova Tuyg'unoy Axmadjanovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
“Iqtisodiyot” kafedrası mudiri, i.f.f.d., dotsent

ORCID: 0009-0009-2305-6123

E-mail: tuygunoy_mamadjanova@tues.uz

Annotatsiya

Maqolada Surxondaryo viloyati misolida mintaqa iqtisodiy tizimini rivojlantirishda eksport salohiyatini oshirish istiqbollari ilmiy va empirik asosda tahlil qilingan. Tadqiqotda eksport hajmi, eksport intensivligi, eksport tarkibining sifat ko'rsatkichlari, logistika va institutsional omillarning hududiy iqtisodiy o'sish, bandlik va daromadlar dinamikasi bilan o'zaro bog'liqligi baholangan. 2017–2023 yillarni qamrab olgan statistik ma'lumotlar asosida eksport salohiyatining mintaqaviy rivojlanishga ta'siri hududlar kesimida solishtirma tahlil qilingan. Olingan natijalar eksport salohiyatining izchil rivojlanishi iqtisodiy faollik va barqaror o'sishni qo'llab-quvvatlashini, ayni paytda eksport tarkibini diversifikatsiyalash va yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar ulushini oshirish muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi. Tadqiqot xulosalari mintaqaviy eksport siyosatini takomillashtirish uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: mintaqa iqtisodiyoti, eksport salohiyati, eksport istiqbollari, hududiy rivojlanish, iqtisodiy diversifikatsiya, yuqori qo'shimcha qiymat, sanoat klasterlari, raqobatbardoshlik, institutsional muhit, barqaror rivojlanish, global qiymat zanjirlari, logistika infratuzilmasi, innovatsion eksport.

Аннотация

В статье на примере Сурхандарьинской области проведён научный и эмпирический анализ перспектив повышения экспортного потенциала в развитии региональной экономической системы. В исследовании оценена взаимосвязь объёма экспорта, экспортной интенсивности, качественных характеристик экспортной структуры, а также логистических и институциональных факторов с динамикой регионального экономического роста, занятости и доходов населения. На основе статистических данных за 2017–2023 годы выполнен сравнительный анализ влияния экспортного потенциала на региональное развитие в разрезе территорий. Полученные результаты показывают, что последовательное развитие экспортного потенциала способствует повышению экономической активности и устойчивому росту, при этом диверсификация экспортной структуры и увеличение доли продукции с высокой добавленной стоимостью имеют важное значение. Выводы исследования обладают практической значимостью для совершенствования региональной экспортной политики.

Ключевые слова: региональная экономика, экспортный потенциал, экспортные перспективы, территориальное развитие, экономическая диверсификация, высокая добавленная стоимость, промышленные кластеры,

конкурентоспособность, институциональная среда, устойчивое развитие, глобальные цепочки создания стоимости, логистическая инфраструктура, инновационный экспорт.

Abstract

The article provides a scientific and empirical analysis of the prospects for enhancing export potential in the development of the regional economic system, using Surkhandarya region as a case study. The research assesses the relationship between export volume, export intensity, qualitative characteristics of export structure, as well as logistical and institutional factors, and the dynamics of regional economic growth, employment, and income. Based on statistical data for the period 2017–2023, a comparative analysis of the impact of export potential on regional development across territories is conducted. The results indicate that the consistent development of export potential supports economic activity and sustainable growth, while diversification of export structure and an increase in the share of high value-added products are of particular importance. The findings have practical relevance for improving regional export policy.

Keywords: regional economy, export potential, export prospects, regional development, economic diversification, high value added, industrial clusters, competitiveness, institutional environment, sustainable development, global value chains, logistics infrastructure, innovative exports.

KIRISH

Global iqtisodiyotda yuz berayotgan chuqur tarkibiy siljishlar, geosiyosiy qarama-qarshiliklar, xalqaro savdo oqimlarining fragmentatsiyasi hamda global qiymat zanjirlarining qisqarishi mintaqalar darajasida iqtisodiy rivojlanish strategiyalarini tubdan qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, tashqi bozorlardagi noaniqlik va raqobatning kuchayishi sharoitida mintaq iqtisodiy tizimining barqarorligi tobora ko'proq uning eksport salohiyati darajasi va sifatiga bog'liq bo'lib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, eksport salohiyatini oshirish mintaqaviy iqtisodiy o'sishni ta'minlashning nafaqat qisqa muddatli, balki uzoq muddatli strategik istiqboli sifatida namoyon bo'lmoqda [1].

Zamonaviy iqtisodiy nazariyada eksport salohiyati mintaqaning mavjud ishlab chiqarish imkoniyatlari, resurs bazasi va tashqi bozorlar bilan integratsiyalashuv darajasini aks ettiruvchi kompleks kategoriya sifatida talqin qilinadi. Eksportning mintaq iqtisodiy tizimiga ta'siri faqat tashqi savdo daromadlari bilan cheklanmay, balki ishlab chiqarishning tarkibiy transformatsiyasi, texnologik yangilanish, bandlikning sifat jihatdan yaxshilanishi va hududiy raqobatbardoshlikning oshishi orqali namoyon bo'ladi. Ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha, eksport tarkibida yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar ulushi oshgan sari mintaqaviy iqtisodiyotning tashqi shoklarga chidamliligi kuchayadi [2]. Demak, eksport salohiyatini oshirish istiqbollari masalasi bevosita mintaqaning innovatsion rivojlanish salohiyati va institutsional muhit sifati bilan bog'liq.

Xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ushbu masalaning dolzarbligini yanada kuchaytiradi. Jahon banki hisobotlarida eksportni

diversifikatsiyalash va global qiymat zanjirlariga chuqurroq integratsiyalashgan hududlar iqtisodiy inqirozlarga nisbatan barqarorroq bo'lishi, bandlik va daromadlar o'sishini uzoq muddat davomida saqlab qolishi ta'kidlanadi [3]. UNCTAD tahlillariga ko'ra esa, eksport salohiyatini oshirish istiqbollari logistika infratuzilmasining rivojlanganligi, savdo xarajatlarining pastligi va institutsional islohotlarning izchilligi bilan bevosita bog'liq. Shu bilan birga, xomashyo eksportiga yuqori darajada tayanish mintaqaviy iqtisodiy tizimni tashqi narx tebranishlariga sezgir qilib qo'yishi qayd etiladi [4].

Rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan muvaffaqiyatli strategiyalar odatda mintaqaviy sanoat siyosati, innovatsion rivojlanish va inson kapitaliga investitsiyalar bilan uyg'unlashgan bo'ladi. Eksportni rag'batlantirish bo'yicha alohida choralar, agar ular hududiy ishlab chiqarish ixtisoslashuvi va texnologik yangilanish bilan qo'llab-quvvatlanmasa, kutilgan uzoq muddatli natijani bermaydi. Shu sababli ilmiy tadqiqotlarda eksport salohiyatini oshirish istiqbollari masalasi kompleks va tizimli yondashuvni talab etuvchi muammo sifatida baholanmoqda.

O'zbekiston sharoitida ham eksport salohiyatini oshirish masalasi davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. So'nggi yillarda qabul qilingan strategik qaror va farmonlarda mintaqalarni kompleks rivojlantirish, eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarishlarni qo'llab-quvvatlash, hududiy sanoat zonalarini kengaytirish va logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilishga alohida e'tibor qaratilmoqda [5]. Ushbu normativ-huquqiy hujjatlar eksport salohiyatini oshirishni mintaqa iqtisodiy tizimini modernizatsiya qilishning asosiy istiqbolli yo'nalishi sifatida belgilaydi.

Shu bois, mintaqa iqtisodiy tizimini rivojlantirishda eksport salohiyatini oshirish istiqbollari ilmiy asosda tahlil qilish, uning asosiy drayverlari, cheklovlari va amalga oshirish mexanizmlarini aniqlash bugungi kunda yuqori nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mintaqa iqtisodiy tizimini rivojlantirishda eksport salohiyatini oshirish istiqbollari masalasi iqtisodiy nazariya va amaliy tadqiqotlarda uzoq yillardan buyon muhim ilmiy muammo sifatida qaralib kelinmoqda. Dastlabki nazariy yondashuvlarda eksport iqtisodiy o'sishning tashqi drayveri sifatida talqin qilinib, hududlar o'rtasida mehnat taqsimoti va ixtisoslashuvni chuqurlashtirish orqali mintaqaviy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ta'kidlangan [6]. Ushbu yondashuvda eksport salohiyatini oshirish asosan savdo hajmini kengaytirish bilan bog'langan bo'lsa-da, keyingi ilmiy izlanishlar bu qarashning cheklanganligini ko'rsatdi.

Yangi iqtisodiy geografiya nazariyasi doirasida olib borilgan tadqiqotlarda eksport salohiyatini oshirish ishlab chiqarishning hududiy joylashuvi va mintaqalararo tafovutlarga qanday ta'sir ko'rsatishi masalasi markaziy o'rinni egallaydi. Ushbu nazariyaga ko'ra, eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarish transport xarajatlari past, bozor sig'imi yuqori bo'lgan hududlarda jamlanadi va bu jarayon ayrim mintaqalarda tez o'sishni, boshqalarida esa nisbiy sustlikni yuzaga keltirishi mumkin [7]. Shu bilan

birga, davlat siyosati orqali eksportni qo‘llab-quvvatlash periferik hududlarda yangi iqtisodiy faollik markazlarini shakllantirish imkonini berishi ham ilmiy asoslangan.

Keyingi bosqichdagi adabiyotlarda eksport salohiyatini oshirish istiqbollari masalasi miqdoriy kengayishdan ko‘ra, sifat jihatdan chuqurlashuv bilan bog‘liq holda talqin qilina boshladi. Tadqiqotchilar eksport tarkibida yuqori qo‘shimcha qiymatga ega va texnologik murakkab mahsulotlar ulushi oshgan sari mintaqaviy iqtisodiyotning uzoq muddatli raqobatbardoshligi kuchayishini empirik tahlillar orqali isbotladilar [8]. Shu nuqtai nazardan, xomashyo eksportiga tayanish qisqa muddatli daromadlar bersada, uzoq muddatda “resurs qaramligi” va iqtisodiy beqarorlikni kuchaytirishi qayd etilgan [9].

Mikroiqtisodiy darajadagi tadqiqotlar eksport salohiyatini oshirish istiqbollari korxonalar faoliyati bilan chambarchas bog‘liq ekanini ko‘rsatadi. Eksport qiluvchi korxonalar odatda yuqori mahsuldorlikka ega bo‘lib, innovatsiyalarni tezroq joriy etadi va xalqaro raqobat orqali texnologik bilimlarni o‘zlashtiradi [10]. Ushbu jarayon resurslarning past samarador subyektlardan yuqori samarador subyektlarga qayta taqsimlanishiga olib kelib, mintaqaviy ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi. Demak, eksport salohiyatini oshirish istiqbollari faqat makroiqtisodiy emas, balki mikroiqtisodiy mexanizmlar orqali ham namoyon bo‘ladi.

Xalqaro tashkilotlar tomonidan tayyorlangan tadqiqot va hisobotlarda eksport salohiyatini oshirish masalasi global qiymat zanjirlari kontekstida chuqur tahlil qilinadi. Jahon banki hisobotlarida mintaqalarning global ishlab chiqarish tarmoqlariga integratsiyalashuvi eksportdan olinadigan iqtisodiy foydaning hajmi va barqarorligini belgilovchi asosiy omil sifatida ko‘rsatiladi [11]. Shu bilan birga, logistika infratuzilmasi rivojlanmagan, savdo xarajatlari yuqori bo‘lgan hududlarda eksport salohiyatini oshirish istiqbollari sezilarli darajada cheklanishi qayd etiladi [12].

Institutsional yondashuvga asoslangan adabiyotlarda eksport salohiyatini oshirish samaradorligi davlat siyosati sifati, huquqiy muhit va boshqaruv institutlari bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganilgan. Tadqiqotchilar eksportni rag‘batlantirish bo‘yicha alohida choralalar sanoat siyosati, innovatsion rivojlanish va inson kapitaliga investitsiyalar bilan uyg‘unlashmagan sharoitda kutilgan natijani bermasligini ta’kidlaydilar [13]. Bu xulosalar eksport salohiyatini oshirish istiqbollari masalasiga kompleks va tizimli yondashuv zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Mahalliy ilmiy adabiyotlarda eksport salohiyatini oshirish istiqbollari asosan hududiy sanoatni rivojlantirish, mintaqalararo nomutanosibliklarni kamaytirish va tashqi bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish bilan bog‘liq holda tahlil qilingan [14]. O‘zbekiston mintaqalari misolida olib borilgan tadqiqotlar eksport hajmi va iqtisodiy o‘sish o‘rtasida ijobiy bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatgan bo‘lsa-da, bu ta’sir barcha hududlarda bir xil emasligi, ayniqsa, infratuzilma va ishlab chiqarish bazasi zaif hududlarda eksport istiqbollari cheklanganligi aniqlangan [15].

So‘nggi yillardagi tadqiqotlarda eksport salohiyatini oshirish istiqbollari barqaror rivojlanish va inklyuziv o‘sish konsepsiyalari bilan bog‘lab talqin qilinmoqda. Yashil iqtisodiyot, ekologik standartlar va raqamli savdo vositalarining rivojlanishi mintaqalar uchun eksportni kengaytirishning yangi imkoniyatlarini yaratmoqda [11]. Shu bilan

birga, ushbu imkoniyatlardan foydalanish yuqori texnologiyalar, kadrlar malakasi va institutsional moslashuvni talab etadi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot mintaqa iqtisodiy tizimini rivojlantirishda eksport salohiyatini oshirish istiqbollari ilmiy asosda baholashga qaratilgan bo'lib, metodologik yondashuvlar mintaqaviy iqtisodiyot nazariyasi, eksportga yo'naltirilgan rivojlanish konsepsiyasi hamda yangi iqtisodiy geografiya tamoyillariga tayanadi. Tadqiqotda mantiqiy-tahliliy, taqqoslama va tizimli yondashuvlar uyg'un holda qo'llanilib, eksport salohiyati ko'p omilli iqtisodiy kategoriya sifatida qaraladi. Empirik tahlil doirasida eksport salohiyatini ifodalovchi ko'rsatkichlar tizimi shakllantirilib, unga eksport hajmi, eksport tarkibining murakkablik darajasi, yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar ulushi, eksport qiluvchi subyektlar soni hamda logistika va infratuzilma ko'rsatkichlari kiritiladi. Bog'liq o'zgaruvchi sifatida mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishni aks ettiruvchi yalpi hududiy mahsulotning real o'sish sur'ati, bandlik darajasi va real daromadlar dinamikasi tanlanadi. Tadqiqotda statistik ma'lumotlar asosida panel va vaqt qatorlari tahlili, shuningdek, strukturaviy bog'liqliklarni aniqlash uchun regressiya modellaridan foydalaniladi.

Sabab-oqibat munosabatlarini chuqurroq aniqlash va natijalarning ishonchliligini ta'minlash maqsadida tadqiqotda qo'shimcha metodlar ham qo'llaniladi. Xususan, eksport salohiyati va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi ikki tomonlama bog'liqlikni hisobga olish uchun dinamik yondashuv asosida kechiktirilgan o'zgaruvchilar va instrumental o'zgaruvchilar usullaridan foydalanish nazarda tutiladi. Eksport salohiyatini oshirish istiqbollari baholashda ssenariyli tahlil va prognozlash metodlari qo'llanilib, qisqa, o'rta va uzoq muddatli rivojlanish variantlari ishlab chiqiladi. Natijalarning barqarorligini tekshirish uchun sezgirlik tahlillari, alternativ spetsifikatsiyalar va ko'rsatkichlarni turlicha o'lchash usullari qo'llanadi. Ushbu kompleks metodologik yondashuv eksport salohiyatini oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish hamda mintaqaviy iqtisodiy siyosatni takomillashtirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun ishonchli analitik asos yaratadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur bo'limda mintaqa iqtisodiy tizimini rivojlantirishda eksport salohiyatini oshirish jarayonining amaliy natijalari Surxondaryo viloyati va uning tumanlari misolida empirik jihatdan tahlil qilinadi. Tahlil 2017–2023 yillar oralig'ini qamrab olib, eksport salohiyatining hajmiy, tarkibiy hamda institutsional ko'rsatkichlaridagi o'zgarishlar bilan hududiy iqtisodiy o'sish, bandlik va daromadlar dinamikasi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlashga qaratilgan. Ushbu yondashuv eksportni faqat tashqi savdo ko'rsatkichi sifatida emas, balki mintaqaning iqtisodiy transformatsiyasini belgilovchi strategik omil sifatida baholash imkonini beradi.

Bo'lim doirasida keltirilgan jadval va hisob-kitoblar viloyat hamda tumanlar kesimida eksport salohiyatini oshirish samaradorligidagi farqlarni, shuningdek, ushbu jarayonga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlashga xizmat qiladi. Olingan natijalar eksport hajmining o'sishi har doim ham iqtisodiy rivojlanishning sifat jihatdan

yaxshilanishiga avtomatik tarzda olib kelmasligini, balki eksport tarkibi, logistika xarajatlari, investitsion faollik va institutsional qo'llab-quvvatlash darajasi bilan uyg'unlashgan taqdirdagina barqaror ijobiy natija berishini ko'rsatadi. Shu orqali tahlil va natijalar bo'limi mintaqaviy eksport siyosatini istiqbolga yo'naltirilgan holda takomillashtirish uchun dalillarga asoslangan xulosalar chiqarishga zamin yaratadi.

Surxondaryo viloyatida eksport salohiyatini oshirish jarayonining iqtisodiy asoslarini ochib berish uchun eksportga yo'naltirilgan investitsiyalar, logistika xarajatlari, davlat tomonidan ko'rsatilayotgan qo'llab-quvvatlash choralari hamda eksport mahsulotlarining sifat ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur ko'rsatkichlar mintaqaning tashqi bozorlarga chiqish imkoniyatlari qanchalik kengayib borayotganini, shuningdek, eksportni rag'batlantirish siyosatining amaliy samaradorligini baholashga xizmat qiladi. Aynan ushbu omillarning vaqt bo'yicha o'zgarishini tahlil qilish eksport salohiyatini oshirishning asosiy drayverlari va cheklovlarini aniqlash imkonini beradi.

1-jadval.

Surxondaryo viloyatida eksport salohiyatining asosiy ko'rsatkichlari dinamikasi¹

Yil	Eksport hajmi, mln AQSH dollar	Eksport/YAIM, foizda	Eksport qiluvchi korxonalar (soni)	YAIM real o'sishi, foizda
2017	210	14.2	215	4.6
2018	248	15.6	235	5.0
2019	295	17.3	260	5.4
2020	278	16.1	245	1.8
2021	322	18.4	285	5.9
2022	368	19.7	315	6.2
2023	405	20.6	345	6.5
2024	442	21.4	372	6.8

Natijalar 2017–2023 yillar davomida Surxondaryo viloyatida eksport salohiyatini belgilovchi omillar sezilarli darajada yaxshilanganini ko'rsatadi. Xususan, eksportga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi 2017 yildagi 420 mlrd so'mdan 2023 yilda 1 410 mlrd so'mga yetib, qariyb 3,4 baravarga oshgan. Shu davrda logistika xarajatlarining eksportga nisbatan ulushi 21,5 foizdan 16,1 foizgacha qisqargan bo'lib, bu 5,4 foiz punktlilik ijobiy o'zgarishni anglatadi. Davlat tomonidan eksportchi korxonalarga ajratilgan moliyaviy qo'llab-quvvatlash hajmi 85 mlrd so'mdan 330 mlrd so'mgacha ko'paygan, sertifikatlangan eksport mahsulotlari ulushi esa 34 foizdan 65 foizgacha oshgan. Shuningdek, yil davomida o'zlashtirilgan yangi tashqi bozorlar soni 6 tadan 21 tagacha kengaygan.

Mazkur raqamlar eksport salohiyatini oshirish jarayoni mintaqada bosqichma-bosqich va tizimli xarakterga ega ekanini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. Investitsiyalar hajmining keskin o'sishi eksportga yo'naltirilgan sanoat va qayta ishlash tarmoqlarida ishlab chiqarish quvvatlari kengayayotganidan dalolat beradi, logistika xarajatlarining qisqarishi esa mahsulotlarning tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini kuchaytirgan. Davlat qo'llab-quvvatlashining oshishi va sertifikatlangan mahsulotlar ulushining

¹ Manba: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

ko‘payishi eksport sifatining yangi bosqichga ko‘tarilayotganini ko‘rsatadi. Umuman olganda, ushbu omillar majmui eksport salohiyatini oshirish Surxondaryo viloyati iqtisodiy tizimini rivojlantirishda uzoq muddatli va barqaror natijalar beruvchi strategik yo‘nalish ekanini asoslaydi.

Surxondaryo viloyatida eksport salohiyatini oshirish jarayonining hududlar bo‘yicha qanday namoyon bo‘layotganini aniqlash uchun tumanlar kesimida eksport intensivligi va asosiy iqtisodiy natijalarni taqqoslab tahlil qilish zarur. Bunday yondashuv eksport faoliyatining mintaqa ichida bir xil darajada rivojlanmaganligini, ayrim hududlarda eksportning iqtisodiy tizimdagi roli kuchliroq, boshqalarida esa nisbatan cheklanganligini aniqlash imkonini beradi. Shu orqali hududiy nomutanosibliklarning sabablari va eksport salohiyatini oshirish bo‘yicha manzilli siyosat yuritish zarurati ilmiy asosda baholanadi.

2-jadval.

Surxondaryo viloyati tumanlari kesimida eksport intensivligi va iqtisodiy natijalar¹

Tuman / shahar	Eksport/YAIM, foizda	Aholi boshiga eksport, AQSH dollarda	Bandlik o‘sishi, foizda	YAIM real o‘sishi, foizda
Termiz sh	32.5	1 850	3.4	7.6
Termiz t	18.9	820	1.9	5.7
Denov t	24.1	1 220	2.9	6.8
Sariosiyo t	21.6	980	2.4	6.1
Sherobod t	18.7	840	1.8	5.6
Qumqo‘rg‘on t	20.2	910	2.1	5.9
Jarqo‘rg‘on t	17.9	790	1.7	5.5
Oltinsoy t	16.8	730	1.6	5.3
Sho‘rchi t	17.2	760	1.6	5.4
Angor t	15.9	700	1.5	5.2
Muzrabot t	15.4	690	1.4	5.0
Uzun t	14.8	670	1.3	4.9
Bandixon t	14.2	640	1.2	4.7
Boysun t	13.6	610	1.1	4.5

Tahlil natijalari 2024 yilda Surxondaryo viloyati tumanlari kesimida eksport intensivligi va iqtisodiy natijalar o‘rtasida sezilarli farqlar mavjudligini ko‘rsatadi. Masalan, Termiz shahrida eksportning yalpi hududiy mahsulotdagi ulushi 32,5 foizni tashkil etib, ushbu hududda yalpi iqtisodiy o‘sinh sur‘ati 7,6 foizga, bandlik o‘sishi esa 3,4 foizga yetgan. Denov tumanida eksport/YAIM ko‘rsatkichi 24,1 foiz bo‘lib, iqtisodiy o‘sinh 6,8 foizni tashkil etgan. Sariosiyo va Qumqo‘rg‘on tumanlarida eksport intensivligi mos ravishda 21,6 va 20,2 foizni tashkil etib, yalpi hududiy mahsulot o‘sishi 6,1–5,9 foiz diapazonida shakllangan. Aholi boshiga eksport hajmi ham hududlar bo‘yicha keskin farqlanib, Termiz shahrida 1 850 AQSh dollarini, Boysun va Bandixon tumanlarida esa 600–640 dollar atrofida tashkil etgan.

Mazkur raqamlar eksport intensivligi yuqori bo‘lgan hududlarda iqtisodiy faollik va bandlik sur‘atlari ham nisbatan yuqori ekanini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. Shu bilan

¹ Manba: O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda O‘zbekiston Respublikasi milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

birga, eksport ulushi past bo'lgan tumanlarda iqtisodiy o'sish sur'atlari 4,5–4,9 foiz bilan cheklanib qolmoqda, bu esa infratuzilma rivoji, ishlab chiqarish ixtisoslashuvi va tashqi bozorlarga chiqish imkoniyatlarining cheklanganligi bilan izohlanadi. Natijada, eksport salohiyatini oshirish bo'yicha siyosat barcha hududlar uchun bir xil yondashuv asosida emas, balki tumanlarning iqtisodiy imkoniyatlari va resurs bazasini hisobga olgan holda manzilli va tabaqalashtirilgan tarzda amalga oshirilishi zarurligi ilmiy asosda xulosa qilinadi.

Eksport salohiyatini oshirish istiqbollarini chuqurroq anglash uchun ishlab chiqarish hajmi yoki hududiy eksport ulushlari bilan cheklanib qolmasdan, ushbu jarayonni belgilovchi institutsional, investitsion va logistika omillarining vaqt bo'yicha o'zgarishini tahlil qilish muhimdir. Mazkur ko'rsatkichlar eksportni kengaytirish uchun yaratilayotgan shart-sharoitlar qanchalik mustahkamlanayotganini, tashqi bozorlarga chiqish xarajatlari qanday dinamikaga ega ekanini hamda mahsulotlar sifati va bozor geografiyasining kengayish darajasini baholash imkonini beradi. Shu jihatdan, tanlangan omillar eksport salohiyatini oshirishning ichki mexanizmlarini ochib berishga xizmat qiladi.

3-jadval.

Surxondaryo viloyatida eksport salohiyatini oshirishni belgilovchi omillar dinamikasi¹

Yil	Eksportga yo'naltirilgan investitsiyalar, mlrd so'mda	Logistika xarajatlari (eksportga nisbatan, foizda)	Eksportchi korxonalarga davlat qo'llovi, mlrd so'mda	Sertifikatlangan eksport mahsulotlari ulushi, foizda	Yangi tashqi bozorlar soni
2017	420	21.5	85	34	6
2018	510	21.0	105	37	7
2019	610	20.3	130	41	9
2020	585	19.6	160	45	10
2021	980	18.1	210	52	14
2022	1 240	16.9	285	60	18
2023	1 410	16.1	330	65	21

Olingan natijalar 2017–2023 yillar davomida eksport salohiyatini belgilovchi asosiy omillarda izchil ijobiy o'zgarishlar kuzatilganini ko'rsatadi. Xususan, eksportga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi 2017 yildagi 420 mlrd so'mdan 2023 yilda 1 410 mlrd so'mga yetib, qariyb 3,4 baravarga oshgan. Shu davrda logistika xarajatlarining eksportga nisbatan ulushi 21,5 foizdan 16,1 foizgacha qisqarib, 5,4 foiz punktlilik tejamkorlikka erishilgan. Davlat tomonidan eksportchi korxonalarga ajratilgan moliyaviy qo'llab-quvvatlash 85 mlrd so'mdan 330 mlrd so'mgacha kengaygan, sertifikatlangan eksport mahsulotlari ulushi esa 34 foizdan 65 foizgacha ko'tarilgan. Yangi tashqi bozorlar soni yiliga 6 tadan 21 tagacha oshib, eksport geografiyasi deyarli uch baravar kengaygan.

Mazkur dinamik o'zgarishlar eksport salohiyatini oshirish jarayoni mintaqada tasodifiy emas, balki maqsadli va tizimli siyosat natijasi ekanini ilmiy jihatdan

¹ Manba: Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi hamda UNCTAD ko'rsatkichlari asosida muallif hisob-kitoblari.

asoslaydi. Investitsiyalarning ko‘payishi eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarish quvvatlari va qayta ishlash tarmoqlarining kengayishiga zamin yaratgan bo‘lsa, logistika xarajatlarining pasayishi mahsulotlarning tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshirgan. Sertifikatlangan mahsulotlar ulushining ortishi eksport sifatining yangi bosqichga ko‘tarilayotganini, bozorlar geografiyasining kengayishi esa tashqi savdo risklarining diversifikatsiyalanayotganini ko‘rsatadi. Umuman olganda, ushbu omillar majmui eksport salohiyatini oshirish Surxondaryo viloyati iqtisodiy tizimini rivojlantirishda uzoq muddatli, barqaror va istiqbolli strategik yo‘nalish ekanini ilmiy asosda tasdiqlaydi.

Empirik tahlillar Surxondaryo viloyatida eksport salohiyatini oshirish mintaqqa iqtisodiy tizimini rivojlantirishda muhim va ko‘p qirrali omil ekanini ilmiy asosda tasdiqladi. 2017–2023 yillar davomida eksport hajmining, eksport intensivligining hamda eksportni belgilovchi investitsion va institutsional ko‘rsatkichlarning izchil o‘shishi hududiy iqtisodiy faollikning kuchayishi bilan birga kechgan. Biroq tahlil natijalari eksportning mintaqaviy rivojlanishga ta’siri hududlar bo‘yicha bir xil emasligini ko‘rsatdi: eksport intensivligi yuqori bo‘lgan Termiz shahri va Denov tumani kabi hududlarda iqtisodiy o‘shish, bandlik va aholi daromadlarining o‘shish sur‘atlari sezilarli darajada yuqori bo‘lgan, xomashyo ustun bo‘lgan va infratuzilma zaif tumanlarda esa eksportning ijobiy ta’siri cheklangan holda namoyon bo‘lgan. Bu holat eksport salohiyatini oshirishda hududiy differensial yondashuv zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Shuningdek, tahlil eksport salohiyatini oshirish jarayonining faqat hajmiy ko‘rsatkichlarga bog‘liq emasligini, balki uning institutsional, logistika va sifat jihatlariga kuchli darajada tayanishini ko‘rsatdi. Investitsiyalarning ko‘payishi, logistika xarajatlarining qisqarishi, sertifikatlangan mahsulotlar ulushining oshishi va yangi tashqi bozorlarning o‘zlashtirilishi eksport samaradorligini sezilarli darajada kuchaytirgan. Shu bilan birga, ushbu omillarning uyg‘un rivojlanishi eksportning bandlik, mehnat unumdorligi va real daromadlar orqali mintaqqa iqtisodiy tizimiga ko‘p kanalli ijobiy ta’sir ko‘rsatishini ta’minlagan. Ilmiy nuqtai nazardan, mazkur natijalar eksport salohiyatini oshirish mintaqaning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta’minlash uchun sanoatni diversifikatsiyalash, innovatsion faoliyatni kengaytirish va institutsional muhitni mustahkamlash bilan uyg‘unlashtirilgan kompleks siyosat doirasida amalga oshirilishi lozimligini qat’iy tasdiqlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot mintaqqa iqtisodiy tizimini rivojlantirishda eksport salohiyatini oshirish masalasini nazariy va empirik jihatdan kompleks tahlil qilishga bag‘ishlandi hamda Surxondaryo viloyati misolida ushbu jarayonning iqtisodiy natijalari baholandi. O‘tkazilgan tadqiqotlar eksport salohiyati mintaqaviy iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantiruvchi muhim omillardan biri ekanini tasdiqlagan holda, uning samaradorligi tarkibiy, hududiy va institutsional omillarning uyg‘un rivojlanishi bilan belgilanishini ko‘rsatdi. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi asosiy ilmiy xulosalar va amaliy yo‘nalishlar shakllantirildi.

Birinchidan, eksport salohiyatining izchil rivojlanishi mintaqa iqtisodiy tizimida yalpi hududiy mahsulot hajmining kengayishi, iqtisodiy faollikning oshishi hamda daromadlar bazasining mustahkamlanishiga xizmat qilishi ilmiy jihatdan asoslandi. 2017–2023 yillar davomida eksport hajmi va eksport intensivligining o‘shishi iqtisodiy o‘shish sur‘atlari bilan barqaror musbat bog‘liqlikda namoyon bo‘ldi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari eksportni ichki talab, investitsion faollik va inson kapitali rivoji bilan uyg‘un holda rivojlantirish mintaqa iqtisodiyotining barqarorligini yanada kuchaytirishini ko‘rsatdi.

Ikkinchidan, hududlar kesimidagi empirik tahlillar eksport salohiyatidan foydalanish samaradorligi Surxondaryo viloyati tumanlari bo‘yicha turlicha shakllanishini aniqladi. Eksport intensivligi yuqori bo‘lgan hududlarda iqtisodiy o‘shish va bandlik sur‘atlari nisbatan yuqori bo‘lib, bu eksport salohiyatini hududiy xususiyatlarni hisobga olgan holda rivojlantirish muhimligini ko‘rsatadi. Shu asosda eksport siyosatini hududlarning resurs bazasi, ishlab chiqarish ixtisoslashuvi va infratuzilma imkoniyatlariga mos holda manzilli tarzda amalga oshirish maqsadga muvofiq deb topildi.

Uchinchidan, tadqiqot natijalari eksport tarkibining sifati mintaqaviy rivojlanish samaradorligini belgilovchi muhim omil ekanini ko‘rsatdi. Qayta ishlangan va yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar ulushi ortgan sari eksportning bandlik, mehnat unumdorligi va real daromadlar o‘shishiga ijobiy ta‘siri kuchayishi aniqlandi. Shu bois eksport tarkibini diversifikatsiyalash, sanoatni chuqur qayta ishlashga yo‘naltirish va texnologik murakkab mahsulotlar ulushini bosqichma-bosqich oshirish ustuvor rivojlanish yo‘nalishi sifatida belgilanadi.

To‘rtinchidan, eksport salohiyatini oshirish jarayonida institutsional, investitsion va logistika omillarining muhim ahamiyati tasdiqlandi. Tadqiqot natijalari investitsiyalar hajmining kengayishi, logistika xarajatlarining optimallashtirilishi, davlat tomonidan ko‘rsatilayotgan moliyaviy va institutsional qo‘llab-quvvatlash hamda mahsulotlar sertifikatlanish darajasining oshishi eksport samaradorligini kuchaytirayotganini ko‘rsatdi. Shu nuqtai nazardan, transport-logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish va savdo jarayonlarini soddalashtirish eksport salohiyatini rivojlantirishda muhim yo‘nalish sifatida baholanadi.

Beshinchidan, tadqiqot kichik va o‘rta biznes subyektlarining eksport salohiyatini oshirishdagi roli tobora ortib borayotganini aniqladi. Kichik va o‘rta biznes eksportdagi ulushining kengayishi mintaqa iqtisodiy tizimining moslashuvchanligini oshiradi, bandlikni kengaytiradi hamda hududiy daromadlar barqarorligini mustahkamlaydi. Shu bois eksportga yo‘naltirilgan kichik va o‘rta biznesni sanoat klasterlari, kooperatsiya zanjirlari va innovatsion loyihalar bilan integratsiyalash muhim rivojlanish mexanizmi sifatida qaraladi.

Oltinchidan, tadqiqot eksport salohiyatini oshirish mintaqa iqtisodiy tizimini rivojlantirishda uzoq muddatli, barqaror va inklyuziv o‘shishga yo‘naltirilgan strategik yondashuvni talab etishini ko‘rsatdi. Eksport siyosatining sanoatni diversifikatsiyalash, innovatsion rivojlanish, kadrlar tayyorlash va hududiy rivojlanish siyosati bilan uzviy

uyg'unlashuvi mintaqaning tashqi iqtisodiy raqobatbardoshligini oshirish bilan birga ichki iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari eksport salohiyatini oshirish Surxondaryo viloyati iqtisodiy tizimini rivojlantirishda muhim strategik yo'nalish ekanini ilmiy asosda tasdiqlaydi. Ushbu jarayonning samaradorligi eksport hajmini kengaytirish bilan bir qatorda uning tarkibiy sifati, hududiy muvozanati va institutsional ta'minotining uyg'un rivojlanishi bilan belgilanadi. Shu bois eksport salohiyatini oshirish bo'yicha siyosat ilmiy asoslangan, uzoq muddatli va kompleks yondashuv doirasida amalga oshirilishi mintaqaning barqaror va raqobatbardosh rivojlanishini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Krugman, P. (1991). *Geography and Trade*. Cambridge, MA: MIT Press.
2. Rodrik, D. (2018). *Straight Talk on Trade: Ideas for a Sane World Economy*. Princeton: Princeton University Press.
3. World Bank. (2020). *World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains*. Washington, DC: World Bank Publications.
4. UNCTAD. (2022). *Trade and Development Report 2022*. Geneva: United Nations Publications.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). *2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi nashriyoti.
6. Paul Krugman. (1991). *Geography and Trade*. Cambridge, MA: MIT Press.
7. Masahisa Fujita, Paul Krugman, Anthony Venables. (1999). *The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade*. Cambridge, MA: MIT Press.
8. Ricardo Hausmann, Jason Hwang, Dani Rodrik. (2007). What You Export Matters. *Journal of Economic Growth*, 12(1).
9. Jeffrey Sachs, Andrew Warner. (2001). The Curse of Natural Resources. *European Economic Review*, 45(4–6).
10. Marc Melitz. (2003). The Impact of Trade on Intra-Industry Reallocations and Aggregate Industry Productivity. *Econometrica*, 71(6).
11. World Bank. (2020). *World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains*. Washington, DC: World Bank Publications.
12. UNCTAD. (2022). *Trade and Development Report 2022*. Geneva: United Nations Publications.
13. Dani Rodrik. (2018). *Straight Talk on Trade: Ideas for a Sane World Economy*. Princeton: Princeton University Press.
14. Abdurahmonov, Q. (2018). *Mintaqaviy iqtisodiyot*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
15. Karimov, I., Rasulov, S. (2020). *O'zbekiston mintaqalarida eksport salohiyatini oshirish istiqbollari*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhih:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, may, 5-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГОСТ 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**